

GERELYES ENDRE:

## Üdvözlöm, Dürrenmatt Úr!

Az embert az igazán nagy alkotókhoz összetett érzelmi kapcsolatok fűzik. Tiltakozik, dühödten vitázik velük, vagy megalázkodva ismeri be igazságait. Belőlem, aki nem vagyok „professzionista” irodalmár, de létemhez hozzátartozik a művészet dühöt és tiltakozást váltottak ki azok a művek, melyeknek megtervezettsége, formája magasrendű, mérnökiek szerkesztett, de mondandója, filozófiája, lehangoló végkövetkeztetései reménytelenséget és borzadályt fakasztanak. Ezek a kitűnő — csak úgy érzem, kissé erkölcstelen alkotások. Dürrenmatt műveire — illetve ezek egy részére gondolok —, mivel bennük az előttem szent rációt, logikus építkezést hallatlan tudatossággal irányított művészi erőt és képzeletet olyan mondandók szolgálatába állítja...

Sokáig nem hittem abszurd történeteinek, nem fogadtam el gondolatait. Velem azonban olyasmi történt, mely megingatott, s azután meggyőződtem az abszurdítások igazáról. Szeretném elmondani történetemet, kérem, hallgassák meg!



Építészmérnök vagyok — milyen anakronisztikusan fejezem ki magam — tervezőmérnök *voltam*. Nem panaszkodhattam sem előmenetelemre, sem tehetségemre. E városban is, ahol most pergetem napjaimat, négy, egyesek szerint túlmerész ház magasodik, s ezeknek én vagyok az „apja”. Harmincesztendőskoromra meglehetősen nevet vívtam ki a szakmában, pályázatokat nyertem, győztes vitákat folytattam, tanulmányutak sorát járhattam végig. Természetes, hogy nem vagyok világutazó, nem is szeretnék az lenni, de Európa jónéhány országát bejártam, megismerkedtem építészeti gondjaikkal, eredményeikkel.

Kissé dilettáns módon ugyan, de őszinte „szerelemmel” vonzódom a művészetekhez. Meggyőződésem, hogy a humán kultúra nemcsak jobbá, okosabbá is teszi az embert. Önkéntesként csatlakoztam azokhoz a „rohamsapatokhoz”, melyek az országot járják, s ezt a missziót teljesítik. Ismeretterjesztő előadások sorát tartottam, cikkeket, sőt riportokat is írtam, s ha kissé kacérkodtam is a „sokoldalú tehetség” fogalmával, végeredményben meggyőződésből cselekedtem, úgy éreztem, ezt kell tennem. Míg nem a közelmúltban történt valami, lezajlott az az Esemény, mely elképzeléseim és elveim felülvizsgálására kényszerített. Igen, a szó szoros értelmében kényszerített, s úgy gondolom, *most már* bőséggel lesz időm mérlegelni és ítélni.

A tél közepén meghívtak házukba a vakok. A tény természetességéhez és megtisztelő voltához szó nem férhet, levelük mégis meghökkentett és riadalommal töltött el. Anélkül, hogy felesleges dolgokról fecsegnék, el kell mondanom: kissé idegbajosan félek — ostobaság, féltem — a megvakulástól. Ám mivel akkoriban még a „szembenézés” és „önnevelés” romantikus korszakát jártam, szégyenkeztem megrettenésemem, és elmentem. Táskámban kis építmény-makettet vittem, hogy megtapogathassák, „megnézzék” ujjjaikkal. Alaposan kiléptem, hogy el ne késsek. Beesteledett már, mindenütt égtek a villanyok. Cipőm alatt nyikorgott a hó. Megálltam

a nagy, kétszárnyas tölgyfakapu előtt, az épület előtt, melyben ilyen időtájt, eredményes autonómiában élnek a vakok. Amikor becsengettem — íme, az idegbaj —, úgy éreztem, a fák rosszállóan néznek. Az ajtó zümmögött, és kinyílt. Ketten vártak rám. A folyosó nagy kőcokkain gumitalpú cipőm nem keltett zajt. Mégis, amikor kellő távolságra értem, mindketten előremozdultak, mosolyogva meghajoltak és üdvözöltek.

— Jóestét, uram! — Kezüket testük mellett emelték fel, és — most már tudom — csak udvariasságból nem nyújtották elém. Mert pontosan tudták, hol torpantam meg, és hol van a kezem. — Üdvözöljük házukban. Öröm és megtiszteltetés, hogy eljött közénk.

— Honnan tudták, hogy éppen én jövök? Hiszen a postás, vagy a takarítónők is jöhettek volna!

Elnézően mosolyogtak.

— Erre szíveskedjék!

Közrefogtak! Az egyik vezetett, *engem* vezetett, a másik mögöttem haladt. Amikor beléptünk egy bársonyfüggönyös terembe felgyulladtak a falikarok. Világos! Csak nekem volt szükségem világosságra. A székeken száz-százhusz férfi ült, fegyelmezetten, barátságos nyugalommal vártak, talán túl fegyelmezetten is. Mert amikor köszöntem, egyszerre felemelkedtek, s egyszerre mondták:

— Jóestét, uram!

Két kísérom az ajtó mellett foglalt helyet, én felléptem a dobogóra, s egy testes, barátságosan mosolygó férfi mellé ültem. Ő felállt, néhány keresetlen szóval üdvözölt, méltatta és megköszönte ügybuzgalmamat. Rám került a sor. Tekintetem végigfutattam a rámszegezett arcokon, és becsületszavamra, úgy éreztem, hogy *néznek*. Ezért felálltam, s mindvégig így beszéltem hozzájuk.

Bemutatkoztam, köszönetet mondtam a meghívásért, vázoltam, miről szeretnék beszélni. Megemlítettem, hogy modelleket is hoztam, ha óhajtják, „megnézhetik” a legújabb épületkonstrukciókat. Ekkor a második sorban felemelkedett egy férfi. Magastermetű, izmos ember volt, fekete szemüveget viselt. Szigorúan és pontosan *rám* szegezte arcát.

— Úgy hallottuk, Ön sokat járt külföldön.

— Hát... igen.

— *Sokat* látott tehát. Ezért azt szeretnénk, ha élményeiről beszélne nekünk.

Ezzel leült, lábait keresztberakta, kezét térdén nyugtatta. Nagy homloka, mozdulatlansága *maga a Figyelem*. Egy pillanatra sem vette le rólam a „szemét”.



Az elkövetkezendő napokban, nagy nyüzsgés támadt körülöttem. A kórházban én lettem a központ, orvosok, újságírók és nyomozótisztek keringtek ágyam mentén. Később a zaj csillapodott, lassan elmaradtak, kiengedtek a kórházból, és bizonyos sértettség töltött el, mert immáron senki nem törődött velem *azok közül*. Talán egy fél esztendő is eltelt, amikor megtudtam, hogy egy újságíró szeretne beszélni velem. A kőcokkás folyosón vártam, zümmögve nyílt a kapu. Amikor kellő távolságra ért, előreléptem és meghajoltam.

— Üdvözlöm, uram! — Kezemet, udvariasságból, mert hiszen pontosan tudtam, hol áll, és hol a keze — testem mellett tartottam.

— Jóestét! — hallottam, hogy meglepődött. — Honnan tudta, hogy én vagyok az? Hiszen a postás...

Élnézően mosolyogtam. Bevezettem a szobámba. Hellyel, cigarettával kínáltam.

— Parancsoljon. Csak furcsállom, hogy majdnem félév múlva jött. Szenzáció ez még?

— Én nem a szenzáció miatt jöttem. — Okos, és indulatos ember, gondoltam.

— Azt képzeli, ebből a képtelen esetből akarok sztorizni? Külföldön voltam, azért jöttem csak most.

— Miért?

— Mert az igazságot akarom megtudni. Hogy történhetett ez magával?

— Százszor elmondtam már — békítettem kissé fáradtan. — Amikor kifelé mentem, megcsúsztam a hóban, ráestem a nyírott csupasz sövényre. Arccal.

— Hazudik — mondta halkán, és elismerően hallgattam — megnéztem a lát-leletet. Egy karcolás sem volt az arcán. Majd én megmondom, mi történt magával. Kiszúrták a szemét.

— Téved — mosolyogtam — kinyomták.

Káromkodott egyet.

— A nyomozóknak miért nem mondta meg?

— Hiszen magának sem mondtam. Ketten vagyunk ebben a szobában, és ha felhasználja, letagadom. Csak... jó volt már valakinek elmondani az igazat.

Percekig csendben ültünk. Tudtam, hogy nem írt. Gondolkodott.

— Nem értem magát.

— Én értem magát — mosolyogtam — maga az Igazság felkent bajnoka. Igaz?

Felugrott, elkapta a karomat és megrázott. Ekkor lettem kíváncsi a kezére.

— Idefigyeljen. Maga csúfolódik velem! Rendre tanítanám, csak ne lenne..

— Vak — segítettem neki. — És mivel az vagyok, engedje meg, hogy megfogjam a kezét!

Odanyújtotta és megtapogattam. *Az én kezem volt.* Ujjaimat ekkor ráhelyeztem arcára, végigfutattam őket erős járomcsontjain és dühös száján. Elnevettem magam.

— Én is észrevettem — mondta szinte restellkedve — tényleg hasonlítunk.

— Ezért megkérdezhetem: mit tenne a helyzetemben?

— Annak, aki ezt tette magával, börtönben, vagy az örültek házában a helye. Ezért jöttem.

— Rossz tanács — ingattam a fejem — elfogadhatatlan.

— Miért?

Ekkor belépett Szilveszter. Kávét hozott, éreztem illatát. Amint meghallottam lépéseit, elmosolyodtam. Ennek semmi értelme nem volt, egyszerűen jól esett hangtalanul nevetni egyet. Megkérdezte, hány cukorral parancsoljuk, beletette, még meg is kavarta, s a kezünkbe adta a csészét. Azután kiment.

— Miért rossz tanács — firtatta kávéját szürcsölgetve a vendég.

— Mert nem akarok egyedül maradni ebben a nagy házban.

— Tudja mi a véleményem? Maga mazohista. Egyszerűen belebolondult a humanitásba. Még valamit. Láttam, hogyan viselkedett. Ez a szemüveges férfi tette?

— Nem mondom meg!

— Miért — vágott az asztalra, mondtam, hogy indulatos pasas lehetett — miért, hogy a...

— Mert szeretetből tették.



Azon a számomra oly sorsfordító előadó estemen a következő történt.

A szemüveges férfi kérését egyáltalán nem találtam meglepőnek, ellenkezőleg, kissé bosszankodtam ügyetlenségem miatt. Természetes, hogy arra kíváncsiak, amit én láttam, s amiről ők hallhatnak csupán. És természetes az is, hogy hasztalan beszélnek nekik színekről, harmóniákról, tájbailleszkedésről, mert csakis a plasztikus formák, méretek, méginkább az események férkőznek hozzájuk. Ezért az említett méretekről — lépésben saccolva — jellemző, vagy mulatságos eseményekről beszéltem nekik. Mondhatom, soha nem volt hálásabb hallgatóságom, feszülten figyeltek, vagy nagyokat nevettek, gyakran tapsoltak is. És talán — nem szerénytelenség — az is igaz, én sem beszéltem még ilyen tüzzel, mivel itt, közöttük kapott el a cselekvés lehetőségének, esélyének, és az újraátélés élményének hatalmas láza. Kezemmel plasztikus mozdulatokat írtam le, ők pedig rámszegezve „csillogó szemüket”, feszülten figyeltek.

Ha nem lettem volna olyan tökkelütött — bár most már egyáltalán nem bánom —, okvetlenül észreveszem és értékelem is, hogy mozgás támadt. Néhányan az ajtó közelébe húzódtak, két kísérőm kiment. A dolognak semmi jelentőséget nem tulajdonítottam, és tekintetem mindössze egyszer akadt meg az előttem ülő, szemüveges férfin. Egészen előrehajolt és mosolygott. Beszámolómat néhány lendületes mondattal zártam le, és utaltam arra, hogy a tengerszok élményből természetesen csak csöppnyi részt próbáltam közvetíteni. Mert mennyi, mennyi van még...

Ekkor dőlt el a sorsom.

Fegyvelmezett biztonsággal jöttek ki a széksorok közül, körém csoportosultak. Úgy éreztem, üdvözlőnm kell az ünneplő tömeget, ők azonban rám sem hederítettek efféle formaságokra. Mosolygó gyűrűjük körülfogott. Vittek. Egy kisebb szobában már csorgott a kávé. A testes „elnök” csészéket szedett elő, megkérdezte, ki, hány cukorral parancsolja, kiosztotta, s mindenkire oda is vitte a kért porciót. Hajszálpontosan. Ekkor villant belém az a képtelen gondolat. *Vajon tényleg vakok ezek?*

— Köszönjük az estét. Nagyon szépen beszélt.

— Ritkán kerül hozzánk ilyen jó előadó.

— Ritkán? Sohasem volt még ilyen jó est.

Vigyorogva kapkodtam fejem a dicséret-özönben.

— Megmondtam — mosolygott a szemüveges — megmondtam, hogy jó fogás lesz.

— Barátaim — hajlongtam valóban meghatottan — köszönöm...

— Mondja kérem! Prágában is járt?

— Igen.

— Keveset beszélt Stockholmról. Tudna még beszélni róla?

— Hogyne. Dehát ugye, a kimért idő. El kell mennem...

— Párizsról is tudna beszélni?

— És az Ermitázsról? Vagy a Kárpátokról?

Meghökkenem. Mint a záporozó kérdések egy kihallgatáson. Hülyeség.

— Tudnék beszélni. És Rómáról is. Dehát... Ma itt vagyok, holnap ott.

— Igen — a szemüveges törte meg a csendet. — Mi a kezünkkel látunk. Kérem, engedje meg, hogy... búcsúképpen... megtapogassam az arcát!

Zavartan mosolyogtam. Mindig felkavar, ha egy férfit látok elérzékenyülni.

— Tessék...

Ujjait homlokomra helyezte. Behunytam a szemem. És többé nem volt mit ki-nyitnom.



Befejezem ezt a novellát, melynek esztétikai értékei természetesen vitathatók, de melynek mondandójáról legkritikusabb jóbarátaim sem állíthatják, hogy „kényelmesen optimisztikus”.

Befejeztem, és meg kell állapítanom, lehetséges, hogy helyenként hatásos, de sehol sem igaz. Ha akarnám, sem tagadhatnám Dürrenmatt hatását, mely nemcsak a témaválasztásban, de mondandóban is világosan kimutatható. Hiszen a szemüveges férfi, a megvakított építész, s az újságíró históriájából oly következtetéseket lehet levonni, — például a kikerülhetetlen sors elfogadását, az önző szeretet rettenetes létjogát, az igazságkeresés durva naivitását — melyek idegenek tőlem. Azért sorakoznak így, azért mozognak és alakulnak ezek a figurák saját törvényeik szerint, mert a valóság meglévő tényeit, egy zsarnok ostoba önkényével próbáltam csoportosítani, keverni és újraépíteni.

Önnel, Dürrenmatt Úr, — kérem, ne vegye ezt ostoba felfuvalkodottságnak — évek óta egyoldalú szellemi párbajt vívok. Kétségtelen, hogy Ön századunk egyik legzseniálisabb alkotója, s szó nem férhet a Föld és hidrogénbomba valóban dürrenmatti kapcsolatához sem. Valóban, minden megtörténhet, de nem minden történik meg. Mert az emberek hajlamosak a valóság kényszerítő és megvédő erejére támaszkodni. Ezért figyelem bizonyos kajánsággal, elsősorban nem az Ön, hanem epigonjainak munkásságát. Kétkedem, hogy az abszurditása miatt „vesékelató” irodalom, vajon e szóbanforgó veséken kívül mást is látna a világból. Egy vese pedig, akárhogy nézem, csak egy vese.

Ha e novellát „kényelmes optimizmusom” szellemében írom meg, igazabb lett volna. Mert, hogy csak a szóbanforgó helyzetről beszéljek, több ízben jártam a vakok között, barátokat szereztem, remélem, barátjukká is fogadtak. Én pedig megismertem őket. És meggyőződésem, ha mindenki olyan tiszta és tisztességes ember lenne, mint általában Ők, kevesebb baja lenne a világnak.

Többek között ezért nem hiszek Önnek. Üdvözlöm, Dürrenmatt Úr!